

EEN HERBARIUM-BESCHOUWING

DOOR

Dr T. C. WINKLER.

Vervolg van bladz. 279.

De in de vorige aflevering besprokene planten zijn uit andere landen, uit Engeland, Zweden, Hongarije, Texas, Canada, Carolina enz. in ons land ingeburgerd. Doch ook in ons eigen land vertoont zich het merkwaardige verschijnsel van de verspreiding der soorten; sommige planten vertoonen zich in eens op plaatsen waar zij vroeger niet waren en vestigen er zich voor goed; of wel zij verdwijnen soms ook weer, zonder dat men er altijd de oorzaak van weet op te sporen. Dat ook in die verspreiding van inlandsche planten de wind en het water, de mensch met zijn schepen en spoorwegen, de dieren met hun uitwerpselen een rol spelen, behoeven wij hier niet te herhalen. Wij willen slechts eenige voorbeelden van die verspreiding der soorten opsommen.

De gewone muurbloem, *Cheiranthus cheiri*, een in Duitschland en andere landen van Midden-Europa inheemsche plant, vertoont zich reeds sedert vele jaren op enkele plaatsen van ons land, op oude muren en ruïnen. Het is bijna zeker, dat zaden van die plant door rivieren, zooals de Rijn, naar ons land zijn gebracht. Immers zij bloeit, of ten minste bloeide voorheen op de muren van Utrecht, op die van de abdy van Rhijnsburg, en ook thans nog op de ruïne van Brederode bij Velserend. In dit feit ziet de heer VAN EEDEN zelfs een bewijs, dat voorheen een tak van den Rijn voorbij dat kasteel heeft gevloeid en dat door die rivier de zaden zijn aangebracht,

waaruit de planten ontsproten zijn, die thans nog jaarlijks in Mei dien ouden steenhoop van Bréderodes kasteel met haar heerlijke goudgele bloemen tooien.

Om een mijner patiënten te bezoeken, ging ik, in 1887, langs een gedeelte van den spoorweg van Haarlem naar Amsterdam, dat voor het publiek »de toegang tot den spoorweg is verboden» tot opschrift heeft. Bij den telegraafpaal 401 zag ik, in het grint tussehen de rails, een twintigtal plantjes groeien, die mij nog nooit onder de oogen waren gekomen: een wortelroset, opstaanden stengel met fraai gele bloempjes en lange hauwen, klaarblijkelijk tot de crucifeeren behoorend. Het bleek te zijn *Diplotaxis muralis*, een plantje, zoo ver ik weet, vroeger nooit te Haarlem gezien. Daar deze plant wel is waar soms op enkele plaatsen in ons land gevonden is, doch zij oorspronkelijk te huis behoort in Rusland, Oostenrijk, Italie en Frankrijk en daar de plantjes groeiden op een doodlopend gedeelte der rails, 't welk gebruikt wordt om goederenwagens schoon te maken, is het wel waarschijnlijk dat de zaden uit het oosten van Europa, met koopgoederen of in het stroo van beestewagens, naar Haarlem zijn overgebracht. Sedert 1887 heb ik telkens jaarlijks onze *D. muralis* weer op de zelfde plaats gevonden, hoewel langzamerhand in verminderend aantal.

Meer algemeen is in ons land de *Diplotaxis tenuifolia*, een plant die, zooals bekend is, bijna uitsluitend langs de spoorwegen wordt gezien. Sedert 1876 is zij ook op het stations-terrein te Haarlem aanwezig, en zij heeft zich sedert langs den spoorweg naar het zuiden verspreid. In 1878 heb ik deze plant, op de berm van den spoorweg, kunnen vervolgen door geheel Holland en Belgie en het noorden van Frankrijk heen, wel is waar hier en daar met opene ruimten, tot op het stations-terrein te Meudon bij Parijs. Toen evenwel was zij dáár voor de fransche botanici een vreemdelinge; ik was zoo gelukkig een plantenkenner uit Parijs, die dáár te Meudon voor het eerst een exemplaar zag, te kunnen zeggen dat de naam was *Diplotaxis tenuifolia* en dat zij waarschijnlijk uit mijn vaderland naar Frankrijk was verhuisd.

De verspreiding van planten door middel van spoorwegen is eenige jaren geleden ook aangetoond door een tijdelijke verhuizing van de zeeraket, *Cakile maritima*. Het is bekend, dat deze strandplant ook te Zandvoort, onder anderen naast de trap naar de Passage aldaar, vrij veelvuldig voorkomt, maar meer binnenslands nooit wordt gezien. Pas evenwel was de spoorweg van Haarlem naar Zandvoort

gereed, of in den volgenden zomer stonden er vele krachtige planten van *Cakile maritima* tot zelfs bij het station Overveen op den duinrand naast dien weg. Al hoe goed die plant in het duinzand van Overveen scheen te tieren, toch schijnt het haar dáár niet te zijn bevallen; in het volgende jaar waren er slechts enkele exemplaren, en thans zijn zij te Overveen geheel verdwenen. En eveneens is het gegaan met het steen-kers, *Lepidium ruderale*: ook deze plant is uit Zandvoort langs den spoorweg gegaan naar Overveen, is er een korten tijd geweest, maar thans geheel verdwenen. Wat de oorzaak van die tijdelijke verhuizingen is geweest, weet ik niet.

Een merkwaardig verschijnsel in de verspreiding der planten is ook dit, dat sommige soorten, die op vele plaatsen algemeen voorkomen, in andere gedeelten van ons land slechts in kleine, tot een enkele plek bepaalde groepjes aanwezig zijn, dat zij als 't ware koloniën vormen, zonder zich buiten zekeren bepaalden omtrek te verspreiden. Tot de zulken behoort b. v. *Triglochin palustre* die, zoover ik weet, in den omtrek van Haarlem nergens voorkomt, behalve aan den slootkant van den weg die van de Glip bij Heemstede loopt naar den straatweg naar Leiden. Dit was ten minste eenige jaren geleden het geval; misschien zijn de toen groeiende exemplaren nu weer verdwenen.

De knikkende vogelmelk, *Ornithogalum nutans*, vond men vroeger in enkele exemplaren in den omtrek van Haarlem op twee plaatsen: bij den ingang van Groot Zomerzorg, en op den hoek van den weg van Bloemendaal naar den weg die naar Meerenberg en Caprera leidt; nu zijn zij dáár niet meer, en ik weet ook niet dat die plant thans op een andere plek bij Haarlem voorkomt.

Koloniën van drie soorten van planten, die overigens nergens elders in den omtrek van Haarlem voorkomen, zijn de tweehuizige valeriaan, *Valeriana dioica*, de *Herminium monorchis*, en de addertong, *Ophioglossum vulgatum*. Alle drie vindt men in een duinpan tusschen Wijk aan Zee en IJmuiden, niet ver van het voetpad dat over de zeeduinen loopt. Zeker voor de plantenverzamelaars onder mijne lezers een zeer gewenscht bericht. Bovendien kan ik elken botanicus, die in den omtrek van Haarlem zijn herbarium tracht te verrijken, aanraden een tochtje naar Beverwijk en van daar naar Wijk aan Zee te maken. Hij zal te Beverwijk in een sloot vinden het stompbladige fonteinkruid, *Potamogeton obtusifolia*, dat hij te vergeefs op een andere plek rondom Haarlem zal zoeken. In een hakhoutboschje in den Breesaap zal hij een groep van een vijftigtal

exemplaren vinden van *Anacamptis pyramidalis*, die overal elders ontbreken of ten minste uiterst zeldzaam zijn. Op den weg naar Wijk aan Zee zal hij een fraaie plant zien van de tweehuizige heggerank, *Bryonia dioica*, en ook een menigte exemplaren van de gele ganze bloem, *Chrysanthemum segetum*, een plant die rondom Haarlem niet gevonden wordt, behalve hier; om niet te spreken van prachtexemplaren van het glidkruid, *Scutellaria galericulata*, *Epipactis palustris*, purgeer-vlas, *Linum catharticum*, verf-brem, *Genista tinctoria*, en vele andere plantensoorten, die, zoo ver ik weet, nergens elders rondom Haarlem groeien.

Een kolonie van de vrij zeldzame vindeelige weegbree, *Plantago coronopus*, het eenige groepje van deze plant dat mij bekend is, ziet men op den binnenweg, loopende van de Kleverlaan, achter het kerkhof van Haarlem langs, naar Schoten.

Thalictrum sylvaticum, ook een zeer zeldzaam plantje, groeit op twee plekjes in vrij weinig exemplaren, namelijk aan den binnenvoet van het duin achter het logement Velsarend bij de ruïne van Brederode, en op een kleinen afstand van het huisje vooraan in de Schapeduinen te Bloemendaal.

Op een oud muurtje aan het Zuider Buiten Spaarne vond ik in 1877 een twintigtal planten van een weegbree, die mij bij onderzoek bleken te bestaan uit een verscheidenheid van de gewone lancetbladige weegbree, *P. lanceolata*. De heer VAN EEDEN heeft deze variëteit, die ik, sedert dat muurtje is afgebroken, nooit meer heb aangetroffen, onder den naam van weegbree met ronde bloemaren, *P. lanceolata* var. *capitata*, afgebeeld en beschreven in de *Flora Batava* XVI nummer 1218. Volgens den *Prodr. Flor. Bat.* wordt deze variëteit ook gevonden te Leiden, in de duinen bij Walcheren, en op muren te Utrecht.

Een enkele mij bekende groep van de groote langbladige boterbloem, *Ranunculus lingua*, vindt men in een verbreding van een sloot dwars achter het landgoed Groot Bentveld, aan den straatweg naar Zandvoort.

Een misschien nog zeldzamer rondom Haarlem voorkomende *Ranunculus* is de gulden boterbloem, *R. auricomus*, een plant waarvan men de bloem bijna nooit in volkomen toestand aantreft, daar altijd één, twee of soms zelfs wel vier van de vijf goudgele kroonbladen gebrekkig ontwikkeld zijn. Eenige jaren geleden vond men in den Haarlommerhout een groepje van een twintigtal dezer planten, doch thans

zijn zij volkomen verdwenen, en vindt men in den Hout geen enkele *R. auricomus* meer. Volgens den heer VAN EEDEN zouden er echter nog eenige planten staan in een boschje van het buiten Oosterhout. Dezelfde botanicus houdt deze plant voor een ouden, oorspronkelijken bewoner van het groote bosch, dat voorheen de landstreek tusschen Leiden en Alkmaar bedekte, en waarvan de Haarlemmerhout, de Alkmaarder Hout en andere bosschen nog overblijfselen zijn, en met dezen *R. auricomus* groeide in dat bosch ook de *Gagea lutea*, een bolgewas met gele bloemen, dat tegenwoordig nog slechts in enkele exemplaren in den tuin van een nabij Oosterhout gelegen buiten, Spaarnhove, wordt gevonden.

Een ander merkwaardig plekje in ons land voor den plantenverzamelaar, is een oud laantje nabij het kerkhof te Cornjum in Friesland. Het is een overblijfsel van den tuin, die de thans zeer vervallen stins Martena-state voorheen heeft omringd, een grond die zeker in geen 300 of 400 jaar aangerood is. Door mijn overleden vriend BRUINSMA, de schrijver van de *Flora fristica*, was het mij bekend, dat in dat laantje groeide de zeldzame holwortelige helmblom, *Corydalis cava*, een plant, die in ons herbarium nog niet aanwezig was. Bij gelegenheid van een uitstapje naar Leeuwarden, in het laatst van Maart 1893, gingen wij natuurlijk haastiglijk naar Cornjum, om een exemplaar van dien *Corydalis* te halen voor ons herbarium. Wij vonden niet slechts een honderdtal prachtig ontwikkelde exemplaren van die plant, met bollen zoo groot als aardappels, maar bovendien een groot getal van andere oude, echt nederlandsche planten: het welriekende viooltje, *Viola odorata*, het longkruid, *Pulmonaria officinalis*, de gele anemoon, *Anemone ranunculoides*, het sneeuw klokje, *Galanthus nivalis*, allen in bloei, en verder wel een 500tal planten, die nog geen bloem vertoonden, maar die, naar de bladeren te oordeelen, zekerlijk moeten zijn de hoogst zeldzame boschtulp, *Tulipa sylvestris*, een echte oudhollandsche tulp, die, zoover mij bekend is, rondom Haarlem slechts op één plekje groeit, namelijk bij den ingang van het buiten Saxenburg te Bloemendaal. Ofschoon er dáár op dien slotwal vele exemplaren jaarlijks hun blad vertoonen, is het ons slechts één enkele maal gelukt een bloeiend exemplaar te vinden, hoewel wij gedurende 15 achtereenvolgende jaren telkens die plek hebben bezocht. Indien een lezer van het *Album der Natuur* in Juni Cornjum bezoekt, overtuige hij zich of wij goed gezien hebben, door de daar groeiende planten te houden voor

onze zeldzame *T. sylvestris*, dan wel of het een ander bolgewas is.

Van *Corydalis cava* vindt men een afbeelding en beschrijving in Deel XVII van de *Flora batava*. Het blijkt daaruit dat de *C. cava* zich onderscheidt van de veel voorkomende *C. solida* door grootere en helderder gekleurde bloemen, door oningesneden schutbladen, en door een holte in den bolvormigen wortelstok. Toen ik op een zonnigen dag in onze verrukkelijke Maart van 1893 die groote, krachtige, donker paarsroode bloemtrossen van de holwortelige helmblom in dat oude tuinlaantje te Cornjum zag prijken, kon ik mij zeer goed begrijpen, dat Prof. OUDEMANS onze bloemkweekers aanbeveelt, deze plant een plaats in onze tuinen te geven nevens *Eranthis hyemalis*, sneeuwkllokjes, en andere vroeg in 't voorjaar bloeiende planten.

Een kleine kolonie van de vrij zeldzame Buxbaum's eerenprijs, *Veronica Buxbaumi*, is in het vorige jaar (1892) door mijne dochter te Spaarndam aangetroffen, en een fraai exemplaar van de langbladige eerenprijs, *Veronica longifolia*, bij Middenduin. Volgens Prof. OUDEMANS komt *V. Buxbaumi* op bouwland of in hoven voor, en *V. longifolia* in of langs slooten of moerassen. Het te Spaarndam gevondene exemplaar van *V. Buxbaumi* groeide langs den weg, en *V. longifolia* te Middenduin in het droge zand, in plaats van in water of een moeras. Dit is des te merkwaardiger, omdat de zelfde geleerde, over *V. longifolia* sprekende, zegt, dat er vroeger eens eenige exemplaren van deze plant aan het Spaarne te Haarlem, en dus op vochtigen grond zijn geplukt. En wat *V. Buxbaumi* betreft, deze zeer zeldzame *Veronica* is in 1870 te Harderwijk gevonden, en door Prof. HUGO DE VRIES bij Rijswijk en te Gronsveld.

Een zeldzame plant in ons land is het stengelomvattende havikskruid, *Hieracium amplexicaule*. Jaren aaneen bloeiden er voorheen een twintigtal van deze helder gele bloemen op een ouden muur, in een toen nog aanwezige steeg te Haarlem. In 1882 is die oude muur gesloopt, doch vooraf heb ik gezorgd één van die planten in mijn herbarium te krijgen. Dit exemplaar is afgebeeld in Deel XIII van de *Flora Batava*, onder n°. 1111. Met dien muur zijn nu alle overige exemplaren verdwenen, en sedert vindt men in den omtrek van Haarlem, evenmin als in de stad zelve, geen enkel exemplaar van *H. amplexicaule* meer, wat wel jammer is, omdat deze soort de eenige is van de 14 soorten van dit geslacht, die stengelomvattende bladen heeft. En zeker is het ook onverklaarbaar, dat er thans nergens in Haarlem of er om heen een *H. amplexicaule* gezien wordt,

daar toch voorheen het zaad der planten op dien muur alle jaren volkomen rijp geworden is en zich gemakkelijk door het harige zaadpluis heeft kunnen verspreiden. En er waren voormaals oude muren genoeg in Haarlem, geschikt om tot groeiplaatsen te dienen voor het stengelomvattende havikskruid. Waarlijk, de oorzaken van het verschijnen en verdwijnen van plantensoorten zijn ons nog dikwijls raadselachtig.

Op een regenachtigen dag in Mei 1877 liepen wij eens in 'een stortbui over het Hazepatersveld bij Haarlem, toen het oog van mijn dochter in 't voorbij gaan viel op een plantje, dat ons uitnoodigde even op te houden in onze vlucht voor den regen, om te zien welk bloempje dat was. Wij vonden een wortelrozet van gevulde blaadjes, min of meer getand, een opgaanden stengel met lijnvormige, gaafrandige blaadjes, en een in de lengte uitgegroeiden tros van paarsche gevulde bloemen, volkomen gelijkende op kleine paarsche roosjes. Behalve die gevulde bloempjes was het geheele plantje zoo duidelijk gelijk aan de gewone pinksterbloem, *Cardamine pratensis*, dat er geen twijfel mogelijk was, of wij hadden hier een nog nooit door ons gezien plantje gevonden — een pinksterbloem met gevulde bloemen! Op een oppervlakte van ongeveer 100 vierkante voet bloeiden bovendien zeker nog wel 50 exemplaren van die beelderig schoone paarsche roosjes. Het spreekt van zelf, dat wij een paar plantjes medenamem voor ons herbarium, en dat ik onze vondst terstond mededeelde aan den heer VAN EEDEN, vergezeld van een volledig exemplaar voor de *Flora Batava*. Dat exemplaar is dan ook, met een beschrijving, afgebeeld in genoemd werk Deel XVI onder no 1206. De heer VAN EEDEN zegt hiervan: »Door de herschepping van het genoemde, sedert onheugelijke jaren als weiland gebezigde veld tot een park, zal deze merkwaardige verscheidenheid aldaar wellicht spoedig te niet gaan.» Die voorspelling is vervuld: sedert op de plek, waar onze dubbele pinksterbloemen bloeiden, huizen zijn gebouwd en tuinen aangelegd, zijn zij er niet meer te vinden. Ook een paar plantjes, die wij in ons tuintje hadden overgeplant, zijn in het volgende jaar gestorven. Ook heeft mijn dochter, omdat het zoo zeldzaam voorkomt, een in een pot gepland bloeiend exemplaar aan Prof. OUDEMANS ten geschenke aangeboden; als dit plantje nog leeft, is waarschijnlijk in den tuin van dien geleerden botanicus het eenige in ons land bestaande exemplaar van *Cardamine pratensis*, *flore pleno*, te zien.

Voor wie onder mijn lezers planten verzamelen, zullen zeker de

volgende berichten over groeiplaatsen van betrekkelijk zeldzame inlandsche planten aangenaam zijn. *Doronicum pardaliumches* groeit op het buiten Duinvliet te Overveen, en ook in prachtig ontwikkelde exemplaren in het bosch van Vogelenzang. Dicht bij deze fraaie bloem vindt men dáár in menigte het Lieve-Vrouwe-bedstroo, *Asperula odorata*, en ook, wat merkwaardiger is, vele exemplaren van den adderwortel, *Polygonum bistorta*, terwijl de smakelooze duizendknoop, *Polygonum mite*, in een greppel groeit op den Wagenweg, dicht bij de Zandvoortsche laan. Ook in den tuin van Duinvliet vindt men enkele exemplaren van *Aquilegia vulgaris* met lichtblauwe bloemen.

Asclepias cornuti, een fraaie plant uit Noord-Amerika, groeit in vele exemplaren op een duinvlakte achter de buitenplaats Lindenheuvel te Bloemendaal, en achter Zomerzorg groeit sedert een jaar of tien het glidkruid van Columna, *Scutellaria Columnaë*.

Het eenige mij bekende exemplaar van kornoelje, *Cornus mas*, staat bij het begin van den Nieuwen weg, van de Zandvoorder Laan naar Vogelenzang loopende. Het eenige exemplaar van *Clematis vitalba*, dat ik ooit in het wild heb gezien, groeit bij een oud poortje bij Assumburg te Heemskerk. *Curdamine amara* heb ik slechts eenmaal gevonden te Alphen a/d Rijn, doch ik meen dat die plant dáár thans is uitgeroeid. En het lepelblad, *Cochlearia anglica*, komt voor aan het strand te Valkeveen.

Monotropa hypopitys groeit in de laan van Groot Bentveld. *Malva moschata* hebben wij gevonden te Rijsenburg bij Driebergen; *Geranium dissectum* in een laantje bij Assumburg, en eindelijk, wat zeer merkwaardig is, op den 7den November 1884 vonden wij een tiental groote struiken van de gewone duinroos, *Rosa pimpinellifolia*, in vollen bloei, op een dijkje langs een aardappelveld bij Middenduin.

Dicht bij Middenduin in een duinpan vonden wij eens een met vele stengels bloeiend groepje van *Narcissus poeticus*. Er is geen denken aan, dat die plant dáár in dien eenzamen duinpan zou zijn geplant; en het is ook niet waarschijnlijk dat er dáár met een mesthoop een bol zou zijn gebracht, want die duinpan wordt niet bebouwd. Nu is het bekend, dat er in 1839 door VRIJDAG ZIJNEN in een duinachtig weiland bij 's Gravenhage een bloeiend exemplaar is gevonden; dat later, in 1881, door den heer GROLL bloeiende exemplaren zijn gevonden in een weide op Tessel, en dat de zulken ook nu en dan door den heer VAN EEDEN in de duinen bij Haarlem zijn aangetroffen. Dit

alles bedenkende zou men geneigd zijn, zooals de heer VAN EEDEN dan ook in de *Flora batava* gedaan heeft, den *N. poeticus* te beschouwen als een in ons land genaturaliseerd bolgewas. Daar er echter, bij de exemplaren door den heer GROLL gevonden, sommigen waren met gevulde en halfgevulde bloemen, zou men gelooven dat zij van gekweekte planten afstamden. Hoe dit ook zij, de *N. poeticus* is sedert in onze flora opgenomen. Zie OUDEMANS, *De Flora van Nederland*, deel III blz. 215 en *Flora batava* Deel XVII, n°. 1303.

In de bovenstaande regelen hebben wij dus gezien wat ons herbarium ons heeft geleerd betreffende de verspreiding van plantensoorten in ons land. Wij hebben aangetoond, dat er in ons land planten verschijnen uit Engeland, Zweden, Rusland, Hongarije, Duitschland, Noord- en Zuid-Amerika; wij hebben ook gezien, dat inlandsche planten zich soms vertoonen op plaatsen waar zij vroeger nooit gezien zijn, en dat zij veelal na korten tijd weer verdwijnen. Doch het zijn niet slechts groepjes van planten in kleiner of grooter getal van exemplaren, die zoo verhuizen, ook enkele individuen vertoonen zich soms geheel onverwacht op sommige plekken, ontwikkelen zich, bloeien, en verdwijnen dan weer, of, zooals de Psalmddichter zegt: »men kent en vindt haar standplaats zelfs niet meer." Ook hiervan vinden wij in ons herbarium treffende voorbeelden.

De wolfspoot, *Lycopus europaeus*, een plant die gewoonlijk rondom Haarlem niet gevonden wordt, heb ik in 1880 in één exemplaar bloeiende aangetroffen aan den oever van het Zuider Buiten Spaarne, bij de voormalige zwemschool.

De stengelomvattende doove netel, *Lamium amplexicaule*, één exemplaar op een steenhoop aan den weg te Overveen, van het spoorwegstation loopende naar de Brouwerskolk, en in het volgende jaar één exemplaar in een verwaarloosden tuin aan het Prinsenbolwerk te Haarlem.

Farssetia incana, ook een vreemdeling rondom Haarlem, in één exemplaar, op een woeste plek waar vroeger een koornmolen gestaan heeft, aan den Zijlweg te Haarlem, en naast dat eenige exemplaar van *Farssetia incana* stonden twee exemplaren van een eveneens rondom Haarlem zeldzaam voorkomende plant, namelijk van *Amaranthus retroflexus*.

Lucerne, *Medicago sativa*, elders veelvuldig en verbouwd worden- de, is in de omstreken van Haarlem eenmaal gevonden in 1890 door

den heer VAN EEDEN, en door mij later op twee plekken: één plant staat bij de brug over de Nieuwegracht tusschen de Kinderhuisvest en het Kenaupark, en één plant bij de brug over de stadsgracht bij de Nieuwpoort.

Van de gewone honigklaver, *Melilotus officinalis*, stond een paar jaar geleden één bloeiend exemplaar in het gras onder de boomen bij de Brouwerskolk te Overveen. Vroeger noch later heb ik deze plant ooit in den omtrek van Haarlem gevonden.

Donderkruid, *Inula conyza*, één enkel exemplaar, is door mijn dochter gevonden bij het Oranjewater in de duinen bij Leiduin. Ook vond zij te Spaarndam één exemplaar van de gemeene heemst, *Althaea officinalis*; in de duinen bij Middenduin één exemplaar van langbladige eereprijs, *Veronica longifolia*, en weder te Spaarndam één exemplaar van een vrij zeldzame graminee, namelijk van roggegras, *Hordeum secalinum*.

Eén exemplaar van *Silene armeria* groeide in 1880 in een verwilderden tuin aan het bolwerk te Haarlem, en één van de fransche silene, *Silene gallica*, op een hoop baggeraarde aan den Kloppersingel aldaar.

Het aanleggen en onderhouden van een herbarium is niet slechts het beste middel om ons in te wijden in de kennis van dien tak der wetenschap, die met recht den naam van *Scientia amabilis* draagt, men komt door zijn herbarium ook in de gelegenheid om voor anderen nuttig te zijn. Wij hebben het genoeg gehad, daartoe voor sommige exemplaren in staat gesteld door den heer H. J. CLUMPER, aan den heer VAN EEDEN de versche planten, de origineelen, te leveren, waarnaar de afbeeldingen gemaakt zijn, die met de door dien geleerde geleverde beschrijvingen in de *Flora batava* zijn geplaatst; al deze planten bevinden zich thans in ons herbarium. Het zijn de volgenden: 1. *Orchis militaris*, 2. *O. fusca*; 3. *O. mascula*; 4. *Ophrys muscifera*; 5. *Neottia nidus avis*; 6. *Falcaria Rivini*; 7. *Diplotaxis muralis*; 8. *Mulgedium macrophyllum*, 9. *Teucrium chamaedrys*; 10. *Xanthium strumarium*. 11. *X. spinosum*; 12. *Cardamine amara*; 13. *Actaea spicata*; 14. *Potentilla fragariastrum*; 15. *Genista sagittalis*; 16. *Camelina sativa*, var. *microcarpa*; 17. *Cardamine pratensis*, flore pleno; 18. *Plantago lanceolata*, var. *capitata*; 19. *Epipactis atrorubens*; 20. *Agaricus deliciosus*.

Wij zouden hier onze herbarium-beschouwing gevoegelijk kunnen

eindigen, doch onderstellende dat er niet weinige lezers van het Album der Natuur zijn, die in hun jeugd of op lateren leeftijd een verzameling van planten hebben gevormd, meen ik hun een genoegen te kunnen doen, door nog met een enkel woord een paar bijzonderheden van ons herbarium te vermelden. Zoo, bij voorbeeld, ziet men op het eerste blad het eerste plantje, dat ik met het doel om een herbarium te vormen, heb geplukt: een exemplaar van speenkruid, *Ficaria ranunculoïdes*, bloeiende gevonden in een gruppel in den Haarlemmerhout op den laatsten dag, 31 December, van het jaar 1876. Het blad, waarop een aantal exemplaren van de voorjaars-vroegeeling, *Draba verna*, prijken, leert ons, dat men onder aan de bloemstengels van dit lieve plantje kleine gallen vindt, waarin de larven leven van *Ceutorrhynchus hirtulus Germ*, een zeer kleine kever uit de familie der Curculioniden. Met groote zelfvoldoening is het ons gelukt drie exemplaren van *Orobanche* te verkrijgen, één op een worteltje van zacht walstroo, *Galium mollugo*, één op echt walstroo, *Galium verum*, en één op bitterkruid, *Pieris hieracioides*. Ik behoef hier zeker niet te vertellen hoeveel moeite het gekost heeft die woekerplanten uit het duinzand los te wroeten, zóó dat zij niet afbraken van het dunne worteltje waarop zij groeiden, en hoeveel zorg er noodig is geweest om haar te huis te brengen, te drogen, op te plakken en te etquetteeren. Verder zijn in ons herbarium aanwezig de beide soorten van het kleinste onzer inlandsche phanerogamen, namelijk *Montia minor* en *M. rivularis* — de eerste in vele exemplaren uit den Haarlemmerhout, de tweede te Velp bij Arnhem gevonden. Van sommige plantengeslachten hebben wij alle of ten minste de meeste soorten die in ons land voorkomen, zooals van het geslacht kruiskruid, *Senecio*, 9 soorten; van eereprijs, *Veronica*, 13 soorten; van duizendknoop, *Polygonum*, 10 soorten; van viooltjes, *Viola*, 7 soorten; van hertshooi, *Hypericum*, 7 soorten; van Ranunculaceeën 21 soorten; van fonteinkruid, *Potamogeton*, 11 soorten, 17 soorten van Varens, waarbij zeer zeldzaam voorkomenden en 4 soorten van wolfsklauw, *Lycopodium*, die niet minder zeldzaam zijn.

Bij de hier boven opgenoemde planten, waarvan wij exemplaren als nieuw voor ons land aan de *Flora Batava* hebben kunnen afstaan, en die door den heer VAN EEDEN in dat werk zijn beschreven en afgebeeld, vindt men in ons herbarium bij elk exemplaar een plaat met de beschrijving in het nederlandsch en fransch liggen, overdrukken

uit bovengenoemd werk, ons telkens door den schrijver aangeboden — een reeks van platen en beschrijvingen, waardoor de waarde van ons herbarium voor de studie onzer inlandsche planten zeer zeker is vermeerderd.

En eindelijk nog een woord over het aanleggen van een plantenverzameling. *Ami lecteur*, als het u te doen is om een zuiver wetenschappelijk, maatschappelijk, lichamelijk en intellectueel genot te smaken, ga dan planten verzamelen en maak er een herbarium van. Genotvol is in elk opzicht het bestudeeren van planten. Om planten te verzamelen is een vereischte het maken van groote wandelingen en tochtjes per spoor of watertochtjes, wandelingen waarbij men rondwaalt door bosschen en velden en duinpannen en moerassen, wandelingen, gewapend met een paar boterhammen en een veldflesch — geïmproviseerde *pic-nics* in de vrije natuur. Wel komt men soms vermoeid en bestoven of met natte voeten en beslijkt te huis, maar daarop volgt het genot van het determineeren der in zakken en bussen en parasols thuis gebrachte planten, voorgelicht door OUDEMANS en SURINGAR en VAN EEDEN. En later, op een winteravond, als de sneeuw de straten bedekt of regenvlagen tegen de vensterramen kletteren, doorblader dan uw herbarium; gij wordt terug gevoerd in uw gedachten naar zonnige duinen en donkere bosschen, naar bloeiende heiden en groene weiden; in uw geest ziet gij terug de plekjes, waar gij in den zomer de planten hebt geplukt, die nu uw herbarium versieren, de plekjes waar gij u jong en kalm en gezond en gelukkig hebt gevoeld, waar gij volop natuurgenoet en niet minder lichamelijk en geestelijk genot hebt gesmaakt.